

Методички приручник за црквенословенски језик

Црквенословенска азбука

А̂, а	— азъ	Т, т	— твердо
Б, б	— бѹки	Ѹ̇, ѹ̇, Ѻ̇	— ѹк
В, в	— веѢи	Ф, ф	— ф(ѣ)ртъ
Г, г	— глаголь	Х, х	— хѣр(ѹвим)ъ
Д, д	— добро	Ѡ̇, ѡ̇	— отъ
Е̂, е, Ѣ	— естъ	Ц, ц	— цы
Ж, ж	— живете	Ч, ч	— червь
З, з	— зело	Ш, ш	— ша
З̂, з̂	— зѣмля	Щ, щ	— шта
И̂, и̂	— иже	Ѫ	— ер
І̂, і̂	— і	Ы	— еры (ѹи)
К, к	— како	Ь	— ерь
Л, л	— люди	Ѣ̂, ѣ̂	— ять (ѣдь)
М, м	— мыслете	Ю̂, ю̂	— ю
Н, н	— наш	Ѧ̂, ѧ̂	— я (йоти-рованное а)
О̂, о̂, о	— он	Ѧ̂, ѧ̂	— юс малый
Ѡ̂, ѡ̂	— о (омега)	Ѣ̂, ѣ̂	— кси
П, п	— покой	Ѣ̂, ѣ̂	— пси
Р, р	— рци	Ѡ̂, ѡ̂	— фита
С, с	— слово	Ѣ̂, ѣ̂	— ижица

Бројеви

	ОСНОВНИ:	редни:
ⱁ	— ЁДИНЪ, -а, -о	ПЕРВЫЙ, -аа, -оѳ
ⱂ	— ДВА, -ѳ, -ѳ	ВТОРЫЙ, -аа, -оѳ
ⱃ	— ТРИЁ, ТРИ, -и	ТРЕТІЙ, -а, -ѳ
ⱄ	— ЧЕТЫРЕ, -и, -и	ЧЕТВЕРТЫЙ, -аа, -оѳ
ⱅ	— ПАТЬ	ПАТЫЙ, -аа, -оѳ
ⱆ	— ШЕСТЬ	ШЕСТЫЙ, -аа, -оѳ
ⱇ	— СЕДЬМЬ	СЕДЬМЫЙ, -аа, -оѳ
ⱈ	— ОСЬМЬ	ОСЬМЫЙ, -аа, -оѳ
ⱉ	— ДЕВАТЬ	ДЕВАТЫЙ, -аа, -оѳ
ⱊ	— ДЕСАТЬ	ДЕСАТЫЙ, -аа, -оѳ
ⱋ	— ЁДИНОНАДЕСАТЬ (ѳ)	ПЕРВЫЙНАДЕСАТЬ, ЁДИНОНАДЕСАТЫЙ
ⱌ	— ДВАНАДЕСАТЬ (ѳ)	ВТОРЫЙНАДЕСАТЬ, ДВАНАДЕСАТЫЙ
ⱍ	— ТРИНАДЕСАТЬ (ѳ)	ТРЕТІЙНАДЕСАТЬ, ТРИНАДЕСАТЫЙ
ⱎ	— ЧЕТЫРЕНАДЕСАТЬ (ѳ)	ЧЕТВЕРТЫЙНАДЕСАТЬ, ЧЕТЫРЕНАДЕСАТЫЙ
ⱏ	— ПАТЬНАДЕСАТЬ (ѳ)	ПАТЫЙНАДЕСАТЬ, ПАТЬНАДЕСАТЫЙ
ⱐ	— ШЕСТЬНАДЕСАТЬ (ѳ)	ШЕСТЫЙНАДЕСАТЬ, ШЕСТЬНАДЕСАТЫЙ
ⱑ	— СЕДЬМЬНАДЕСАТЬ (ѳ)	СЕДЬМЫЙНАДЕСАТЬ, СЕДЬМЬНАДЕСАТЫЙ
ⱒ	— ОСЬМЬНАДЕСАТЬ (ѳ)	ОСЬМЫЙНАДЕСАТЬ, ОСЬМЬНАДЕСАТЫЙ
ⱓ	— ДЕВАТЬНАДЕСАТЬ (ѳ)	ДЕВАТЫЙНАДЕСАТЬ, ДЕВАТЬНАДЕСАТЫЙ
ⱔ	— ДВАДЕСАТЬ	ДВАДЕСАТЫЙ
ⱕ	— ТРИДЕСАТЬ (ѳ)	ТРИДЕСАТЫЙ
ⱖ	— ЧЕТЫРЕДЕСАТЬ (ѳ)	ЧЕТЫРЕДЕСАТЫЙ
ⱗ	— ПАТЬДЕСАТЬ	ПАТЬДЕСАТЫЙ
ⱘ	— ШЕСТЬДЕСАТЬ	ШЕСТЬДЕСАТЫЙ
ⱙ	— СЕДЬМЬДЕСАТЬ	СЕДЬМЬДЕСАТЫЙ
ⱚ	— ОСЬМЬДЕСАТЬ	ОСЬМЬДЕСАТЫЙ
ⱛ	— ДЕВАТЬДЕСАТЬ	ДЕВАТЬДЕСАТЫЙ
ⱜ	— СТО	СОТНЫЙ
ⱝ	— ДВѳСТОѳ	ДВОСОТНЫЙ, ВТОРОСОТНЫЙ
ⱞ	— ТРИСТА	ТРИСОТНЫЙ
ⱟ	— ЧЕТЫРЕСТА	ЧЕТВЕРТОСОТНЫЙ
Ⱡ	— ПАТЬСѳТЪ	ПАТЬСОТНЫЙ
ⱡ	— ШЕСТЬСѳТЪ	ШЕСТЬСОТНЫЙ
Ᵽ	— СЕДЬМСѳТЪ	СЕДЬМСОТНЫЙ
ⱥ	— ОСЬМСѳТЪ	ОСЬМСОТНЫЙ
Ⱨ	— ДЕВАТЬСѳТЪ	ДЕВАТЬСОТНЫЙ
ⱨ	— ТЫСАЦА	ТЫСАЦНЫЙ
Ⱪ	— ДВѳ ТЫСАЦЫ	ДВОТЫСАЦНЫЙ, ВТОРОТЫСАЦНЫЙ
ⱪ	— ТРИ ТЫСАЦЫ	ТРИТЫСАЦНЫЙ
Ⱬ	— ОСЬМЬ ТЫСАЦА	ОСМАА ТЫСАЦА
ⱬ	— ТЬМА (10.000)	
Ɑ	— ЛЕГЕѳНЪ (100.000)	Ɑⱁ — ЛЕѳДРЪ (1.000.000)

Личне заменице

1. лице		2. лице		3. лице(показне заменице)		
Једнина						
				мушки р.	средњи р.	женски р.
<i>N.</i>	ЈАЗЪ	ТЫ		ЌНЪ (Њ)	ЌНО (Ћ)	ЌНА (Ќ)
<i>G.</i>	МЕНЕ	ТЕБЕ	СЕБЕ	ЋГЪ	ЋГЪ	ЋА
<i>D.</i>	МНЪ, МИ	ТЕБЪ, ТИ	СЕБЪ	ЋМЪ	ЋМЪ	ЋИ
<i>A.</i>	МЕНЕ, МА	ТЕБЕ, ТА	СЕБЕ, СА	ЋГЪ, Њ	Ћ	Ћ
<i>I.</i>	МНОЮ	ТОБОЮ	СОБОЮ	ЊМЪ	ЊМЪ	ЋЮ
<i>L.</i>	МНЪ	ТЕБЪ	СЕБЪ	(Н)ЋМЪ	(Н)ЋМЪ	(Н)ЋИ
Множина						
<i>N.</i>	МЫ	ВЫ		ЌНИ	ЌНИ	ЌНЪ
<i>G.</i>	НАСЪ	ВАСЪ		ЋХЪ	ЋХЪ	ЋХЪ
<i>D.</i>	НАМЪ	ВАМЪ		ЋМЪ	ЋМЪ	ЋМЪ
<i>A.</i>	НЫ, НАСЪ	ВЫ, ВАСЪ		Ћ, ЋХЪ	Ћ	Ћ, ЋХЪ
<i>I.</i>	НАМИ	ВАМИ		ЋМИ	ЋМИ	ЋМИ
<i>L.</i>	НАСЪ	ВАСЪ		(Н)ЋХЪ	(Н)ЋХЪ	(Н)ЋХЪ
Двојина						
<i>N.</i>	МЫ	ВЫ		ЌНА	ЌНЪ, ЌНА	ЌНЪ
<i>A.</i>	НЫ	ВЫ		Ћ	Ћ	Ћ
<i>G. L.</i>	НАЮ	ВАЮ		ЋЮ	ЋЮ	ЋЮ
<i>D. I.</i>	НАМА	ВАМА		ЋМА	ЋМА	ЋМА

Фонетика

Самогласници: предњи / задњи ред

И
Ь, Е, А
Ъ

Ы, ОУ
Ъ, О, (Ж)
А

Палатализација (умекшавање)

I палатализација је промена $к \rightarrow ч$, $г \rightarrow ж$, $х \rightarrow ш$ испред самогласника предњег реда ($и, њ, е, ђ, љ$): $дѣхъ - дѣшѣ$, $крикъ - кричи$, $вѣгъ - вѣжи$, $лѣкъ - лѣч(ь)никъ$ и т. д.

II палатализација је промена $к \rightarrow ц$, $г \rightarrow з$, $х \rightarrow с$ испред $ѣ$ и $и$ који воде порекло од дифтонга (од ој, ај): $монахъ - монаси$, $ѡ монасѣ$; $ногà - нѡзи$, $ѡ нозѣ$; $рѡкà - рѡцѣ$; $слѡгà - слѡзѣ$ и т. д.

III палатализација је промена $к \rightarrow ц$, $г \rightarrow з$, $х \rightarrow с$ после $ѣ$ и $и$ који воде порекло од дифтонга, али не испред сугласника и самогласника задњег и средњег реда ($ы, оу, њ, о, а$): $ликъ - лице$, $кнѡгина - кнѡзь$, $стѡгна - стезѡ$.

Губљење њ, њ (редукованих)

У јакој позицији $њ \rightarrow о$, $њ \rightarrow е$; у слабој позицији $њ$ и $њ$ се $\bar{зубе}$.

Јака позиција	Слаба позиција
1. испред слога с полугласником у слабој позицији: сѡвѡрати, кѡ мѡнѡ	1. на апсолутном крају речи: домѡ, полѡ, сынѡ
2. у првом акцентованом слогу: тѡпѡтѡ, рѡпѡтѡ, тѡ мѡнѡ	2. испред слога са било којим самогласником, осим самих $њ, њ$: дѡне, кѡнѡзь
	3. испред слога с полугласником у јакој позицији: жѡнѡца

Порекло самогласника.

Монофтонзи (потпуни самогласници)				дифтонзи
$а$	$ѣ$	$и$	$ы$	(спој два непотпуна самогласника)
$\nearrow \nwarrow$	$\uparrow$	$\uparrow$	$\uparrow$	
$\bar{a}$	$\bar{o}$	$\bar{e}$	$\bar{i}$	$\bar{u}$
$\check{a}$	$\check{o}$	$\check{e}$	$\check{i}$	$\check{y}$
$\searrow \swarrow$	$\downarrow$	$\downarrow$	$\downarrow$	$\downarrow$
$о$	$е$	$ь$	$ѡ$	$ај, ој$
				$еј, ој$
				$аѡ, оѡ, еѡ$

Дифтонзи

Повезаност дифтонга са сугласницима Дифтонг + сугласник	Повезаност дифтонга са самогласницима Дифтонг + самогласник
ај, ој → ђ еј, ој → и (на крају речи) аџ, оџ → оџ (еџ → ю)	ај, ој → а (ј) еј, ој → о (ј) аџ, оџ → ав, ов, ђв

рад[оџ]ло

зав[ы]ти

к[оџ]ло

с[оџ]ноџти

п[ђ]ти (ој)

в[и]ти (ој)

ц[ђ]на

рад[ов]ати

зав[ђв]енђ

к[ов]ати

с[ов]ати

поџ (ој)

вој (ој)

каџати са

Дифтоншки спојеви – спој самогласника са м или н

испред сугласника и на крају речи два нејуна звука су се сјајала у један	испред самогласника звуци сјајају су задобијали самостјално значење
і, ї, ё, е + т или п → ђ	і, ї, ё, е + т или п → нма, нна,...
џ, љ, о, а + т или п → ђ	џ, љ, о, а + т или п → џма, џна, она,

м/ђ/ти
взн/ђ/ти
в/ђ/зати
над/ђ/ђын (надђђын)

м/ђн/оџ
взн/нм/џо
в/ен/ђзель
над/зм/енный (надмђнный)

ђ/ђ

мђтеђ — смђта, погрђзнђти — погрђзнђтса, вђзђть — ђзель.

воз-ђм-ђ, им-ђ, при-ђм-ђ, (при)-ђ-ти — истог корена (корен им//ђ)

цркв. слов. изглед: возђмђ, ђмђ, приђмђ, приђти(ђти)

Порекло ј (јоте)

1) ј се умеће између два самогласника: иуда — Јуда, зуди — Јудеји.

Уметнуто ј се смењује са в: киот → кивот, кийот; обаати → обајати

(обађти), обавати.

2) Од и испред самогласника:

проси-ти → проси+џ → просиу → просју → прошђ; води-ти → води + џ → водиу → водју → вођђ (ђ — наставак глагола једн. 1. л.)

носи-ти → носи + ђнђ → носђнђ → нђшенђ; вози-ти → вози + ђнђ → возђнђ → вђженђ (-ђн — суфикс трног партиципа садашњег врем.).

Сугласник са ј

$п + j \rightarrow пл$	топѣти — топлѹ	кропѣти — кроплѹ
$б + j \rightarrow бл$	любѣти — люблѹ	долбѣти — долблѹ
$м + j \rightarrow мл$	кормѣти — кормлѹ	ѡвраѡмъ — ѡвраѡмль
$в + j \rightarrow вл$	ловѣти — ловлѹ	вопѣти — воплъ
$с + j \rightarrow ш$	писѣти — пишѸ	просѣти — прошѸ
$з + j \rightarrow ж$	лизѣти — лижѸ	возѣти — вожѸ
$к + j \rightarrow ч$	крѣкъ — кричѣти	прѡкъ — прѡченъ
$г + j \rightarrow ж$	бѣгъ — бѣжѣти	пѡстригъ — постриженїе
$х + j \rightarrow ш$	дѸхъ — дѸшѡ	слѸхъ — оѸслышанъ
$д + j \rightarrow жд — ж$	сѸдѣти — сѸждѸ — сѸжѸ, ѡградѣти — ѡграждѣти — горожѸ	
$г + j \rightarrow щ — ч$	пѡстригъ — пострѣци — пострѣчи	
$т + j \rightarrow щ — ч$	свѣтѣти — свѣщѡ — свѣчѡ	
$кт, гт + j \rightarrow щ — ч$	пекѸ—пѣць—пѣчи (пек-ти), могѸ—мѡци—мѡчи (мог-ти)	
$ст, ск + j \rightarrow щ$	мостѣти — моцѸ, мстѣти — мцѸ, ѣскѣти — ѣцѸ	
$зд, зг + j \rightarrow жд$	рѡзга — рѡждѣе, пригвоздѣти — пригвождѣти	

Узајамно деловање два сугласника

У случају узајамног деловања два сугласника исѡага — ѣрви.

Ѣгнибѣти — гнѸти (гв-нѸти), спѣти—сѡнъ (сп-нъ),

влѡсть— вѡлѡсть—Ѣвласть (ѡв-власть), пѡдати — пѡлъ (пад-лъ),

плестѣ (плет-ти: тт → ст) — плѣлъ (плет-лъ),

вѣдати — вѣмъ (вѣд-мъ) — вѣси (вѣд-си),

оѸвѡдѣти — вѡнѸти (вѡд-нѸти)

Глагол**Класе глагола**

Инфинитив (неодређени облик) глагола представља речнички облик: **бѣти**, **ѣмѣти**, **стѸчѣти**, **любѣти**, **вѡнѸти**, **вѡзѣти**, **рѣци**.

Инфинитивна основа се добија одбијањем наставка **-ти** од глагола: **бѣ-ти**, **ѣмѣ-ти**, **стѸчѣ-ти**, **любѣ-ти**, **вѡнѸ-ти**, **вѡзѣ-ти**, **рѣк-ти**.

Основу садашњег времена представља глагол у садашњем времену у 3. лицу јединине без наставка: (он) **стѸчи-тъ**, **люби-тъ**, **вѡне-тъ**, **вѡже-тъ**, **рече-тъ**.

Одређивање класа глагола

Основа инфинитива	Основа садашњег времена
I класа – на сугласник влѣци (влѣк-ти), плестти (плет-ти) реџи (реџ-ти), моџи (моџ-ти)	-е//о влѣце-тѣ, плете-тѣ, рече-тѣ, може-тѣ
II класа — -нѣ гас-нѣ-ти, кис-нѣ-ти, взб-нѣ-ти	-(н)е // о гасне-тѣ, кисне-тѣ, взбне-тѣ
III класа – на самогласник чита-ти, писа-ти, дрема-ти	-је // о читае-тѣ (читаје-тѣ), пише-тѣ (писје-тѣ), дремае-тѣ (дремје-тѣ)
IV класа — -и, -ѣ, -а влачи-ти, проща-ти, молча-ти	-и влачи-тѣ, проси-тѣ, молчи-тѣ
V класа — БЫТИ, ПАСТИ, ВѢДѢТИ, ИМѢТИ, ПАТИ	

Садашње време

	реџи	вѣнѣти	писати	любити
Једнина				
1.	реџ-ѣ	вѣн-ѣ	пиш-ѣ	люби-ѣ
2.	рече-ѣ-ши	вѣн-ѣ-ши	пише-ѣ-ши	люби-ѣ-ши
3.	рече-ѣ-тѣ	вѣн-ѣ-тѣ	пише-ѣ-тѣ	люби-ѣ-тѣ
Множина				
1.	рече-ѣ-мѣ	вѣн-ѣ-мѣ	пише-ѣ-мѣ	люби-ѣ-мѣ
2.	рече-ѣ-те	вѣн-ѣ-те	пише-ѣ-те	люби-ѣ-те
3.	реџ-ѣ-тѣ	вѣн-ѣ-тѣ	пише-ѣ-тѣ	люби-ѣ-тѣ
Двојина				
1.	рече-ѣ-ва, -ѣ	вѣн-ѣ-ва, -ѣ	пише-ѣ-ва, -ѣ	люби-ѣ-ва, -ѣ
2.	рече-ѣ-та, -ѣ	вѣн-ѣ-та, -ѣ	пише-ѣ-та, -ѣ	люби-ѣ-та, -ѣ
3.	рече-ѣ-та, -ѣ	вѣн-ѣ-та, -ѣ	пише-ѣ-та, -ѣ	люби-ѣ-та, -ѣ

Наставак -ѣ у женском роду у двојини је карактеристичан за сва времена.

Будуће време

Просио будуће време

Не разликује се од садашњег времена, осим по виду. Будуће просто се образује од глагола свршеног вида, а садашње – од несвршеног: похвалити – хвалию, похвалию; вѣнѣти – вѣнѣ, завѣнѣ и сл. Промена је иста као и у садашњем времену.

Сложено будуће време

Образује се уз помоћ инфинитива пунозначног глагола и личног облика помоћног глагола (ѡмамъ, хоцѡ, начнѡ). На пример: ѡгда ѡмѡтъ всѡ сїѡ скончѡтисѡ; чтѡ ми хоцете дѡти, ѡ ѡзъ вѡмъ предѡмъ ѡгѡ.

1.	ѡмамъ		ѡмамы		ѡмава, -ѡ	
2.	ѡмаши	несѡти	ѡмате	несѡти	ѡмата, -ѡ	несѡти
3.	ѡмать		ѡмѡтъ		ѡмата, -ѡ	

Аорист

Прошло свршено. Образује се од инфинитивне основе уз помоћ личних наставака.

	На самогласник			На сугласник		
	једнина	множина	двојина	једнина	множина	двојина
1.	-хъ	-хомъ	-хова, -ѡ	-охъ	-охомъ	-охова, -ѡ
2.	основа	-сте	-ста, -ѡ	-е	-осте	-оста, -ѡ
3.	основа	-ша	-ста, -ѡ	-е	-оша	-оста, -ѡ

рециѡ, велѡти

	једнина	множина	двојина	једнина	множина	двојина
1.	велѡ-хъ	велѡ-хомъ	велѡ-хова, -ѡ	рек-ѡ-хъ	рек-ѡ-хомъ	рек-ѡ-хова, -ѡ
2.	велѡ	велѡ-сте	велѡ-ста, -ѡ	реч-е	рек-ѡ-сте	рек-ѡ-ста, -ѡ
3.	велѡ	велѡ-ша	велѡ-ста, -ѡ	реч-е	рек-ѡ-ша	рек-ѡ-ста, -ѡ

Код глагола II класе суфикс -нѡ се не губи, ако му претходи самогласник: минѡти — минѡ-хъ, вѡнѡти — вѡнѡ-хъ; а ако датом суфиксу претходи сугласник, онда је могуће образовање аориста и са суфиксом и без њега: двѡгнѡти — двѡгнѡ-хъ, двѡг-ѡхъ.

Имперфект

Прошло трајно. Изражава радњу која је дата у односу према другој радњи, основној (израженој, по правилу, аористом): Такође ѡ ѡкоже вѡстѡ во дни лѡтѡвы: ѡдѡхѡ, пѡ ѡхѡ, кѡповѡхѡ, продѡѡхѡ, сѡждѡхѡ, здѡхѡ.

Образује се од инфинитивне основе и суфикса -ѡ (-ѡ- ѡсле меких) + лични настѡавиѡ. Суфикс -ѡ (-ѡ-) се увек чува: мѡлѡ-ти — мѡл-ѡ-хъ, ѡдѡѡ-ти — ѡдѡ-ѡ-хъ, блѡзниѡ-ти — блѡжн-ѡ-хъ; ако се инфинитивна основа завршава на -ѡ (-ѡ), онда долази до стапања: писѡ-ти — писѡ-хъ, сѡѡ-ти — сѡѡ-хъ и т.п.

	моциѣ	сохнѣти	писати	знати	ходѣти	ѣти
једнина						
1.	мож-а-хѣ	сохн-а-хѣ	писахѣ	зна-а-хѣ	ход-а-хѣ	ѣм-а-хѣ
2.	мож-а-ше	сохнаше	писаше	знааше	ходаше	ѣмлаше
3.	мож-а-ше	сохнаше	писаше	знааше	ходаше	ѣмлаше
множина						
1.	мож-а-хомѣ	сохн-а-хомѣ	писахомѣ	зна-а-хомѣ	ход-а-хомѣ	ѣмлахомѣ
2.	мож-а-сте	сохнасте	писасте	знаасте	ходасте	ѣмласте
3.	мож-а-хѣ	сохнахѣ	писахѣ	знаахѣ	ходахѣ	ѣмлахѣ
двојина						
1.	мож-а-хова	сохнахова	писахова	знаахова	ходахова	ѣмлахова
2.	мож-а-ста	сохнаста	писаста	знааста	ходаста	ѣмласта
3.	мож-а-ста	сохнаста	писаста	знааста	ходаста	ѣмласта

Промена помоћног глагола бити

	садашње вр.	просто будуће	аорист сврш. в.	аорист несврш. в.	имперфект
једнина					
1.	ѣсмь	бѣдѣ	бѣхѣ	бѣхѣ	бѣхѣ
2.	ѣси	бѣдѣши	бѣсть (бѣ)	бѣ	бѣше
3.	ѣсть	бѣдетѣ	бѣсть (бѣ)	бѣ	бѣше
множина					
1.	ѣсмы	бѣдемѣ	бѣхомѣ	бѣхомѣ	бѣхомѣ
2.	ѣстѣ	бѣдетѣ	бѣсте	бѣсте	бѣсте
3.	сѣтъ	бѣдѣтъ	бѣша	бѣша	бѣхѣ
двојина					
1.	ѣсва, -ѣ	бѣдева, -ѣ	бѣхова, -ѣ	бѣхова, -ѣ	бѣхова, -ѣ
2.	ѣста, -ѣ	бѣдѣта, -ѣ	бѣста, -ѣ	бѣста, -ѣ	бѣста, -ѣ
3.	ѣста, -ѣ	бѣдѣта, -ѣ	бѣста, -ѣ	бѣста, -ѣ	бѣста, -ѣ

Перфект

Прошло свршено време. Значење: “То је свима добро познато, то је неоспорна чињеница”. Перфект не именује радњу као процес, већ констатује саму чињеницу радње, подвлачећи објективни карактер дате радње: **Иѡáнѡѡ оѡѡѡ крестѡíлѡ ѡѡѡ водóю; вѡí же ѡíмáѡ крестѡíтѡсѡ дѡѡмѡ сѡѡíмѡ.**

Образовање:

*Парѡíициѡí на ѡл + **вѡíти** у садашњем времену.*

Партицип на -л се образује од инфинитивне основе додавањем суфикса -л и наставака за род: **нес-ти** — **нес-л-ѡ, нес-л-à, нес-л-ò, моли-ти** — **моли-л-ѡ, моли-л-à, моли-л-ò.** Користи се за образовање сложених времена.

	једнина	множина	двојина
1.	ѡсѡѡ	ѡсѡѡ	ѡсѡà, -ѡ
2.	неслѡ, -à, -ò	несли	неслà, -и
3.	ѡсѡѡ	сѡѡѡ	ѡсѡà. -ѡ

Плусквaмперфекат (давнoпрошло време)

Давнoпрошло време означава радњу у прошлости која је претходила другој радњи у прошлости. **Иí нѡѡкто мѡѡѡ вѡ лѡсѡтрѡѡѡ нѡмоцѡнѡѡ ногàма сѡѡдàѡше хрòмѡ ѡ чрѡѡвà мàтѡре сѡѡл сѡíѡ, ѡже нѡколиѡже вѡѡ хòдѡлѡ.**

*Образовање: òарѡíициѡí на -л + **вѡíти** у аорисѡу или имѡерфекѡу.*

Свршени вид			
	једнина	множина	двојина
1.	вѡѡѡѡ	вѡѡѡѡѡ	вѡѡѡѡѡ, -ѡ
2.	неслѡ, -à, -ò	несли	неслà, -и
3.	вѡѡѡ	вѡѡѡѡ	вѡѡѡѡѡ, -ѡ
Несвршени вид			
	једнина	множина	двојина
1.	вàѡѡѡ	вàѡѡѡѡѡ	вàѡѡѡѡѡ, -ѡ
2.	неслѡ, -à, -ò	несли	неслà, -и
3.	вàѡѡѡ	вàѡѡѡѡ	вàѡѡѡѡѡ, -ѡ

Заповедни начин

Образовање: основа садашњег времена + суф. -и-, -е-.

	једнина и-ти, ид-џтъ	множина	двојина
1	—	ѝдемъ	ѝдева (-вѣ)
2	иди	идите	идита (-тѣ)
3	иди	—	—
реци, рек-џтъ			
1	—	рцѣмъ	рцѣва (-вѣ)
2	рцы	рцыте	рцита (-тѣ)
3	рцы	—	—

	пѣти, поџтъ		
1	—	поимъ	поива (-вѣ)
2	пои	поите	поита (-тѣ)
3	пои	—	—
любѣ-ти, люб-атъ			
1	—	любимъ	любива (-вѣ)
2	любѣ	любите	любита (-тѣ)
3	любѣ	—	—

Погодбени начин

Образовање: ѣрѣициѣ на -л + **быти** у аорисѣу свршеног вида.

На пример: ѝце ѡ мѣра **бысте были**, мѣръ оџѡ своѣ **любѣлъ бы**.

једнина				
1.	неслъ, -а, -ò	быхъ	хвалѣлъ, -а, -ò	быхъ
2.	неслъ, -а, -ò	бы	хвалѣлъ, -а, -ò	бы
3.	неслъ, -а, -ò	бы	хвалѣлъ, -а, -ò	бы
множина				
1.	несли	быхомъ	хвалѣли	быхомъ
2.	несли	бысте	хвалѣли	бысте
3.	несли	быша	хвалѣли	быша
двојина				
1.	несла, -и	быхова, -ѣ	хвалѣла, -и	быхова, -ѣ
2.	несла, -и	быста, -ѣ	хвалѣла, -и	быста, -ѣ
3.	несла, -и	быста, -ѣ	хвалѣла, -и	быста, -ѣ

Жељни начин

Образовање: *да* + *̄ла̄гол* у облику *садашње̄ времена* или *̄просӣо̄г будуће̄*.

У самосталним реченицама има значење заповедног начина (нека): *да с̄т̄и́тсѧ ѧмѧ твоѧ: да пр̄и́детъ ц̄р̄твѧе твоѧ: да б̄ѣдетъ бо̀лѧ твоѧ*. У зависним реченицама има значење жеље, циља (да): *ѧ̀кѡже х̄о̀цете, да творѧ́тъ ва́мъ чело̀вѣцы; чт̄о х̄о̀цешѧ, да сотворю̀ тебѣ; ... о̀у̀чи́телю, да прозрю̀*.

Именице

Правописне особености падежа (за све променљиве врсте речи)

У падежима двојине и множине се ради разликовања ових од падежа једине који се подударјају с њима у основама и суфиксима речи уместо *о* ставља *ѡ*, уместо *ѧ* ставља *ѧ*, а где нема ових самогласника ставља се периспомена (*˘*); на пример: *говори́тъ ра̀бо̀мъ* — инструментал једине и *да́ти ра̀бо̀ѡмъ* — датив множине; *твори́ти царѧ́мъ* — инструментал једине и *да́ти царѧ́мъ* — датив множине; *ѧ́ди́нъ ра̀бъ* — номинатив једине и *мно̀гѡ ра̀бъ* — генитив множине. (У случају да у речи постоји *о* и *ѧ* обично се претпоставља *ѡ*.)

У наставцима множине генитива *-ѡвѣ*, *-ѧвѣ* и датива *-ѡмъ*, *-ѧмъ* писање *ѡ* и *ѧ* је обавезно.

У речима са основом на шупштиви сугласник због разликовања падежа у двојини и множини употребљава се *-ѡ* уместо *-ѧ*; у множини *-ѡ* се обично пише у акузативу и инструменталу, а у номинативу и вокативу, иако се и среће, али се чешће употребљава периспомена (*˘*), *ѡ* или *ѧ*: *мно̀зи мѣжи* — номинатив и вокатив, *говори́ти мѣжи* — акузатив и инструментал.

I деklinација

Речи мушког рода на *-ѣ*, (на *-ѣ* с рефлексом умекшавања); средњег рода на *-ѡ*, *-ѧ*.

Тврда промена			Мека промена		
једнина					
N.	ра̀б-ѣ	сѐл-ѡ	ца̀р-ѣ	мо̀р-ѧ	кра̀-ѧ
G.	ра̀б-ѡ	сѐл-ѡ	ца̀р-ѡ	мо̀р-ѡ	кра̀-ѡ
D.	ра̀б-ѡѣ	сѐл-ѡѣ	ца̀р-ѡѡ	мо̀р-ѡѡ	кра̀-ѡѡ
A.	ра̀б-ѡ	сѐл-ѡ	ца̀р-ѡ	мо̀р-ѧ	кра̀-ѧ
I.	ра̀б-ѡмъ	сѐл-ѡмъ	ца̀р-ѧмъ	мо̀р-ѧмъ	кра̀-ѧмъ
L.	ра̀б-ѣѣ	сѐл-ѣѣ	ца̀р-ѧѧ	мо̀р-ѧѧ	кра̀-ѧѧ
Voc.	ра̀б-ѧ	сѐл-ѡ	ца̀р-ѡѡ	мо̀р-ѧ	кра̀-ѡѡ
множина					
N.	ра̀б-ѧѧ	сѐл-ѧ	ца̀р-ѧѧ (-ѧѧ)	мо̀р-ѡѡ	кра̀-ѧѧ
G.	ра̀б-ѡѡвѣ (-ѣѣ)	сѐл-ѣѣ	ца̀р-ѧѧѧ	мо̀р-ѧѧѧ	кра̀-ѧѣѣѣ
D.	ра̀б-ѡѡмъ	сѐл-ѡѡмъ	ца̀р-ѧѧмъ	мо̀р-ѧѧмъ	кра̀-ѧѧмъ
A.	ра̀б-ѡѧ (-ѡѡвѣѣ)	сѐл-ѧ	ца̀р-ѧѧ (-ѧѧѧ)	мо̀р-ѡѡ	кра̀-ѧѧ
I.	ра̀б-ѡѧѧ	сѐл-ѡѧѧ	ца̀р-ѧѧѧ (-ѧѧѧѧ)	мо̀р-ѧѧѧѧ	кра̀-ѧѧѧѧ
L.	ра̀б-ѣѣѣѣ	сѐл-ѣѣѣѣ	ца̀р-ѧѧѣѣѣѣ	мо̀р-ѧѧѣѣѣѣ	кра̀-ѧѣѣѣѣ

Двојина					
N. A. V.	раб-â	сел-ѣ	цар-â	мѡр-и	крâ-а
G. L.	раб-ѣ	сел-ѣ	цар-ю	мѡр-ю	крâ-ю
D. I.	раб-ома	сел-ома	цар-ема	мѡр-ема	крâ-ема

Тврда промена на грлени сугласник			Мешовита мека промена на ѣ		
Једнина					
N.	дѣх-ъ	ѡтрок-ъ	мѣж-ъ	знáменї-ѣ	
G.	дѣх-а	ѡтрок-а	мѣж-а	знáменї-а	
D.	дѣх-ѣ	ѡтрок-ѣ	мѣж-ѣ	знáменї-ю	
A.	дѣх-ъ (а)	ѡтрок-а	мѣж-а	знáменї-ѣ	
I.	дѣх-омъ	ѡтрок-омъ	мѣж-емъ	знáменї-емъ	
L.	дѣс-ѣ	ѡтроц-ѣ	мѣж-и	знáменї-и	
V.	дѣш-ѣ	ѡтроц-ѣ	мѣж-ѣ	знáменї-ѣ	
Множина					
N.	дѣс-и	ѡтроц-ы	мѣж-и (-ѣ)	знáменї-а	
G.	дѣх-ѡвѣ	ѡтрок-ѡвѣ	мѣж-ѣи	знáменї-и	
D.	дѣх-ѡмѣ	ѡтрок-ѡмѣ	мѣж-ѣмѣ	знáменї-ѣмѣ	
A.	дѣх-и	ѡтрок-и	мѣж-ы	знáменї-а	
I.	дѣх-и	ѡтрок-и	мѣж-ы	знáменї-и	
L.	дѣс-ѣхѣ	ѡтроц-ѣхѣ	мѣж-ахѣ	знáменї-(ѣ)ми	
Двојина					
N. V. A.	дѣх-а	ѡтрок-а	мѣж-а	знáменї-и	
G. L.	дѣх-ѣ	ѡтрок-ѣ	мѣж-ѣ	знáменї-ю	
D. I.	дѣх-ома	ѡтрок-ома	мѣж-ема	знáменї-ѣма	

Таблица односа меке и тврде варијанте именичке промене

ако је у тврдој промени	-ъ	-а	-ѣ	-ѣ	-о	-ѣ (у вокатив у)	-ы (не у инструменталу мн.).	-ы (у инструм. мн.)
онда је у мекој промени	-ѣ (после сугласника) -и (после самогласника)	-а (после шупт авих и ц)	-ю	-и	-ѣ	ю	-ѣ	-и

II **деклинација**Именице женског и мушког рода на **-а, -а.**

једнина					
Тврда промена		Мека промена		Мешовита пром.	
N.	жен-à	рѣк-à	земл-à	сѣдї-à	јѣнош-а
G.	жен-ы	рѣк-и	земл-и	сѣдї-и	јѣнош-и
D.	жен-ѣ	рѣц-ѣ	земл-и	сѣдї-и	јѣнош-и (-ѣ)
A.	жен-ѹ	рѣк-ѹ	зѣмл-ю	сѣдї-ю	јѣнош-ѹ
I.	жен-ою	рѣк-ою	земл-ѣю	сѣдї-ѣю	јѣнош-ѣю
L.	жен-ѣ	рѣц-ѣ	земл-и	сѣдї-и	јѣнош-и
V.	жен-о	рѣк-ò	земл-è	сѣдї-è	јѣнош-è
Множина					
N. V.	жен-ы	рѣк-и	зѣмл-и	сѣдї-и	јѣнош-и
G.	жен-ѣ	рѣк-ѣ	земел-ѣ	сѣдї-и (-ѣи)	јѣнош-ѣ
D.	жен-амѣ	рѣк-амѣ	земл-амѣ	сѣдї-амѣ	јѣнош-амѣ
A.	жен-ы (-ѣ)	рѣк-и	зѣмл-и	сѣдї-и (-ѣи)	јѣнош-ы (-ѣ)
I.	жен-ами	рѣк-ами	земл-ами	сѣдї-ами	јѣнош-ами
L.	жен-ахѣ	рѣк-ахѣ	земл-ахѣ	сѣдї-ахѣ	јѣнош-ахѣ
двојина					
N. A.	жен-ѣ	рѣц-ѣ	земл-и	сѣдї-и	јѣнош-и
G. L.	жен-ѹ	рѣк-ѹ	зѣмл-ю	сѣдї-ю	јѣнош-ѹ
D. I.	жен-ама	рѣк-ама	зѣмл-ама	сѣдї-ама	јѣнош-ама

III **деклинација**

Речи женског и мушког рода на **-ъ** (мушки род је без рефлекса умекшања).

		једнина	
		женски род	мушки род
N.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ъ		п ^о ст ^ѣ ъ
G.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ и		п ^о ст ^ѣ и
D.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ и		п ^о ст ^ѣ и
A.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ъ		п ^о ст ^ѣ ъ
I.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ію		п ^о ст ^ѣ ѣмъ
L.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ и		п ^о ст ^ѣ и
V.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ѣ		п ^о ст ^ѣ ъ (-и)
		Множина	
N. V.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ и		п ^о ст ^ѣ иѣ
G.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ѣй		п ^о ст ^ѣ иѣ (-ѣй)
D.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ѣмъ		п ^о ст ^ѣ ѣмъ
A.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ и		п ^о ст ^ѣ и
I.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ѣми		п ^о ст ^ѣ ѣми
L.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ѣхъ		п ^о ст ^ѣ ѣхъ
		Двојина	
N. A. V.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ и		п ^о ст ^ѣ и
G. L.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ію		п ^о ст ^ѣ ію
D. I.	з ^а п ^о в ^ѣ д ^ѣ ѣма (-ѣма)		п ^о ст ^ѣ ѣма

IV деклинација

Речи чија се основа завршава на бивши дифтонг.

	мушки р.	ср. р.	женски р.
једнина			
N.	КАМЕН-Ь	ИМА	ЦЕРКОВ-Ь
G.	КАМЕН-Е	ИМЕН-Е	ЦЕРКВ-Е
D.	КАМЕН-И	ИМЕН-И	ЦЕРКВ-И
A.	КАМЕН-Ь	ИМА	ЦЕРКОВ-Ь
I.	КАМЕН-ЕМЪ	ИМЕН-ЕМЪ	ЦЕРКОВ-Ю
L.	КАМЕН-И	ИМЕН-И	ЦЕРКВ-И
множина			
N.	КАМЕН-И (-ІА)	ИМЕН-А	ЦЕРКВ-И
G.	КАМЕН-ИЙ	ИМЕН-Ъ	ЦЕРКВ-ЕЙ
D.	КАМЕН-ЕМЪ	ИМЕН-ЕМЪ (-ИМЪ)	ЦЕРКВ-АМЪ
A.	КАМЕН-И	ИМЕН-А	ЦЕРКВ-И
I.	КАМЕН-ЬМИ	ИМЕН-Ы	ЦЕРКВ-АМИ
L.	КАМЕН-ЕХЪ	ИМЕН-ЪХЪ	ЦЕРКВ-АХЪ
двојина			
N. V.	КАМЕН-И	ИМЕН-И	ЦЕРКВ-И
G. L.	КАМЕН-Ъ	ИМЕН-Ъ	ЦЕРКОВ-Ю
D. I.	КАМЕН-ЬМА (-ЕМА)	ИМЕН-ЕМА (-АМА)	ЦЕРКВ-АМА

Именице средњег рода у локативу множине се пишу са -ѣхъ: ѡ времеѣхъ, ѡ
ослѣтѣхъ.

Промена заменица**Мека промена:**

	мушки р.	сред. р.	женски р.
једнина			
N.	мој	моє	моѧ
G.	моегѡ		моєѧ
D.	моемѢ		моѧѣ
A.	мој, моєгѡ	моє	мою
I.	моимъ		моѧю
L.	моѧмъ		моѧѣ
множина			
N.	мои	моѧ	моѧ
G.	моихъ		
D.	моимъ		
A.	моѧ, моихъ	моѧ	моѧ, моихъ
I.	моими		
L.	моихъ		
двојина			
N. A.	моѧ	мои	мои
G. L.	моѧю		
D. I.	моима		

Тврда ѿромена

	мушки р.	средњи р.	женски р.
једнина			
N.	тoй	тoе, тo	тaл, тa
G.	тогò		тол
D.	томù		той
A.	тoй, тогo	тoе, тo	тù, тùю
I.	т'бмъ		тою
L.	тoмъ		той
множина			
N.	тiн (ти)	тaл, тa	тyл, тy
G.	т'бхъ		
D.	т'бмъ		
A.	тyл, т'бхъ	тaл, тa	тyл, тy, т'бхъ
I.	т'бми		
L.	т'бхъ		
двојина			
N. A.	тa	т'б, тa	т'б
G. L.	т'ю		
D. I.	т'бма		

По мекој варијанѿи се мењају: твоѿ, своѿ, кiй, чiй, сeй, что, никiй, н'бчто, ничтò, нашь, вашь; ѿ ѿврдој — ѿнъ, ѿнъ, ѿвъ, самъ, всакъ, какiй (какъ), такiй (такъ), еликъ, колѿкъ, толѿкъ, ктò, н'бкто, никтò.

Придеви

- квалиѿиѿивни — дoбрыѿ рaбъ, мaлое с'бмa, высòка гoрa
- односни — гiена ѿгнeннаa, дрeвaннѿ стoлъ
- ѿрисвојни — снъ бжiй, домъ гдeнь, землa аврaамлa

Кратки придеви (образовање)

	тврда варијанта		мека варијанта				
муш. р.	ъ	дoбр-ъ	ь	чeлoв'бч-ь	син-ь	й	б'й
жен. р.	a	дoбр-a	л	чeлoв'бч-a	син-л		б'-л
сред. р.	o	дoбр-o	e	чeлoв'бч-e	син-e		б'-e

Промена кратких придева (именска промена)

Тврда промена

једнина			
	мушки род	средњи род	средњи род
N.	мѣдр-ъ	мѣдр-о	мѣдр-а
G.	мѣдр-а	мѣдр-а	мѣдр-ы
D.	мѣдр-ѡ	мѣдр-ѡ	мѣдр-ѣ
A.	мѣдр-ъ (-а)	мѣдр-о	мѣдр-ѡ
I.	мѣдр-ымъ	мѣдр-ымъ	мѣдр-ою
L.	мѣдр-ѣ	мѣдр-ѣ	мѣдр-ѣ
V.	мѣдр-е	мѣдр-о	мѣдр-а
множина			
N. V.	мѣдр-и	мѣдр-а	мѣдр-ы
G.	мѣдр-ыхъ	мѣдр-ыхъ	мѣдр-ыхъ
D.	мѣдр-ымъ	мѣдр-ымъ	мѣдр-ымъ
A.	мѣдр-ы (-ыхъ)	мѣдр-а	мѣдр-ы
I.	мѣдр-ы (-ыми)	мѣдр-ы (-ыми)	мѣдр-ыми
L.	мѣдр-ыхъ	мѣдр-ыхъ	мѣдр-ыхъ
двојина			
N. A. V.	мѣдр-а	мѣдр-ѣ	мѣдр-ѣ
G. L.	мѣдр-ѡ	мѣдр-ѡ	мѣдр-ѡ
D. I.	мѣдр-ыма	мѣдр-ыма	мѣдр-ыма

Мека ѿромена

једнина			
	мушки род	средњи род	женски род
N.	госпѡденъ	госпѡдн-є	госпѡдн-ѡ
G.	госпѡдн-ѡ	госпѡдн-ѡ	госпѡдн-и
D.	госпѡдн-ю	госпѡдн-ю	госпѡдн-и
A.	госпѡденъ (-ѡ)	госпѡдн-є	госпѡдн-ю
I.	госпѡдн-имъ	госпѡдн-имъ	госпѡдн-ею
L.	госпѡдн-и	госпѡдн-и	госпѡдн-и
V.	госпѡденъ	госпѡдн-є	госпѡдн-ѡ
множина			
N.	госпѡдн-и	госпѡдн-ѡ	госпѡдн-и
G.	госпѡдн-ихъ	госпѡдн-ихъ	госпѡдн-ихъ
D.	госпѡдн-имъ	госпѡдн-имъ	госпѡдн-имъ
A.	госпѡдн-и (-ихъ)	госпѡдн-ѡ	госпѡдн-и (-ихъ)
I.	госпѡдн-и (-ими)	госпѡдн-и (-ими)	госпѡдн-ими
L.	госпѡдн-ихъ	госпѡдн-ихъ	госпѡдн-ихъ
двојина			
N. A.	госпѡдн-ѡ	госпѡдн-и	госпѡдн-и
G. L.	госпѡдн-ю	госпѡдн-ю	госпѡдн-ю
D. I.	госпѡдн-има	госпѡдн-има	госпѡдн-има

Дуги придеви (образовање)

	тврда варијанта	мека варијанта	
муш. р.	добръ+и=добрыѣ	синь+и=синѣѣ	вѣѣ+и=вѣѣѣ
жен. р.	добра+ѡ=добраѡ	синѡ+ѡ=синѡѡ	вѣѡ+ѡ=вѣѡѡ
сред. р.	добр+е=доброѣ	синѣ+ѣ=синѣѣ	вѣѣ+ѣ=вѣѣѣ

Образовање: заменице + ѿридев у крајѣком облику;

У промени је долазило до једначења самогласника, а онда и до сливања:

добра+ѣго>добрааго>добраго>добрагѡ

доброѣ+ѣмоѡ>доброѣѣмоѡ>доброѣмоѡ>добрѡмѡ и т. д.

Промена дугих придева (заменичка деклинација)

Тврда промена

једнина			
	мушки род	средњи род	женски род
N. V.	мџдр-ый	мџдр-ое	мџдр-аџ
G.	мџдр-агџ	мџдр-агџ	мџдр-ыџ
D.	мџдр-омџ	мџдр-омџ	мџдр-џи (-ои)
A.	мџдр-ый (-аго)	мџдр-ое	мџдр-џю
I.	мџдр-ымџ	мџдр-ымџ	мџдр-ою
L.	мџдр-џмџ	мџдр-џмџ	мџдр-џи (-ои)
множина			
N. V.	мџдр-ий	мџдр-аџ	мџдр-ыџ
G.	мџдр-ыхџ	мџдр-ыхџ	мџдр-ыхџ
D.	мџдр-ымџ	мџдр-ымџ	мџдр-ымџ
A.	мџдр-ыџ (-ыхџ)	мџдр-аџ	мџдр-ыџ (-ыхџ)
I.	мџдр-ыми	мџдр-ыми	мџдр-ыми
L.	мџдр-ыхџ	мџдр-ыхџ	мџдр-ыхџ
двојина			
N. A. V.	мџдр-аџ	мџдр-џи	мџдр-џи
G. L.	мџдр-џю	мџдр-џю	мџдр-џю
D. I.	мџдр-ыма	мџдр-ыма	мџдр-ыма

Мека ѿромена

једнина			
	мушки род	средњи род	женски род
N. V.	сѣн-ѣй	сѣн-ее	сѣн-ѡѡ
G.	сѣн-ѡгѡ	сѣн-ѡгѡ	сѣн-ѣѡ
D.	сѣн-емѢ	сѣн-емѢ	сѣн-ей
A.	сѣн-ѣй (-ѡго)	сѣн-ее	сѣн-юю
I.	сѣн-имъ	сѣн-имъ	сѣн-ею
L.	сѣн-емъ	сѣн-емъ	сѣн-ей
множина			
N. V.	сѣн-ѣи	сѣн-ѡѡ	сѣн-ѣѡ
G.	сѣн-ихъ	сѣн-ихъ	сѣн-ихъ
D.	сѣн-имъ	сѣн-имъ	сѣн-имъ
A.	сѣн-ѣѡ (-ихъ)	сѣн-ѡѡ	сѣн-ѣѡ (-ихъ)
I.	сѣн-ими	сѣн-ими	сѣн-ими
L.	сѣн-ихъ	сѣн-ихъ	сѣн-ихъ
двојина			
N. A. V.	сѣн-ѡѡ	сѣн-ѣй	сѣн-ѣй
G. L.	сѣн-юю	сѣн-юю	сѣн-юю
D. I.	сѣн-има	сѣн-имъ	сѣн-има

С оснoвoм на шушїави су҃гласник

једнина			
мушки род		средњи род	женски род
N. V.	нїц-їй	нїц-ее	нїц-аа
G.	нїц-агѡ	нїц-агѡ	нїц-їа
D.	нїц-емѢ	нїц-емѢ	нїц-ей
A.	нїц-їй (-аго)	нїц-ее	нїц-юю
I.	нїц-имъ	нїц-имъ	нїц-ею
L.	нїц-емъ	нїц-емъ	нїц-ей
множина			
N. V.	нїц-їи	нїц-аа	нїц-ыа
G.	нїц-ихъ	нїц-ихъ	нїц-ихъ
D.	нїц-ымъ	нїц-ымъ	нїц-ымъ
A.	нїц-ыа (-ихъ)	нїц-аа	нїц-ыа (-ихъ)
I.	нїц-ими	нїц-ими	нїц-ими
L.	нїц-ихъ	нїц-ихъ	нїц-ихъ
двојина			
N. A. V.	нїц-аа	нїц-їи	нїц-їи
G. L.	нїц-юю	нїц-юю	нїц-юю
D. I.	нїц-има	нїц-има	нїц-има

Обрoвaње степенa поређења

ьш	выс-ѡк-ъ	выс	выш-ш
	глѡб-ѡк-ъ	глѡб	глѡбл-ъш
	слáд-ок-ъ	слáд	слажд-ш
ѡйш (айш)	бог-áт-ъ	бог	бог-ат-ѡйш
	крас-ѣн-ъ	крас	крас-(ь)н-ѡйш
	выс-ѡк-ъ	выс	выс-оч-айш

Придеви који образују сљедеће поређења од других основа:

	м. р.	ср. р.	ж. р.
вѣлѣкѣй —	вѣл-ѣй вѣл-ѣш-ѣй вѣлѣ-ѣй вѣлѣ-ш-ѣй	вѣл-ѣ, вѣл-ѣше вѣл-ѣшее вѣлѣ-ѣ, вѣлѣ-ше вѣлѣ-шее	вѣл-ѣши вѣл-ѣшаа вѣлѣ-ши вѣлѣ-шаа
дѣбрый —	дѣч-ѣй дѣч-шѣй	дѣч-ше дѣч-шее	дѣч-ши дѣч-шаа
влагѣй —	оуѣн-ѣй оуѣн-шѣй	оуѣн-ѣ, оуѣн-ше оуѣн-ѣе, оуѣн-шее	оуѣн-ши оуѣн-шаа
мáлый —	мѣн-ѣй мѣн-ѣшѣй	мѣн-ѣше мѣн-ѣшее	мѣн-ѣши мѣн-ѣшаа
слыѣй —	гѣр-ѣй гѣр-шѣй	гѣр-ше, гѣр-ѣе гѣр-шее	гѣр-ши гѣр-шаа

Парѣициѣи**Активни партицип садашњег времена****Образовање**

Основа садашњег̄ времена + суфикси - ѝци- (-юци-) или -ѡци-(ѡци) за ѣлаѡле IV класе.

I: нестѣи, несѣтъ – несѝци-; везтѣи, везѣтъ – везѝци-; плестѣи, плетѣтъ – плетѝци-; пастѣи, пасѣтъ – пасѝци-; плаќати, плаќетъ – плаќѝци-

II: взвнѣти, взвнѣтъ – взвнѝци-; мѣркнѣти, мѣркнетъ – мѣркнѝци-

III: дѣлати, дѣлаетъ – дѣлаюци-; спасаѣти, спасаѣтъ – спасаюци-, стаѡзѣти, стаѡзаѣтъ (стаѡжетъ) – стаѡзаюци-

IV: молѣти, молѣтъ – молѡци-; зрѣти, зрѣтъ – зрѡци-, бдѣти, бдѣтъ – бдѡци-; спѡти, спѡтъ – спѡци-; просѣти, просѣтъ – просѡци-.

Насѣавци номинаѣива једнине

	инфинитив	м. и ср. р.	ж. р.
I	нестѣи	несѣи	несѝци
II	сѡхнѣти	сѡхнѣи	сѡхнѝци
III	знѡти	знаѡ	знаюци
IV	молѣти	молѡ	молѡци
V	ѣмѣти	ѣмѣи	ѣмѝци

	м. и ср. р.	ж. р.
I, II, V	-ѣ	-ѝци-
III	-ѡ	-юци
IV	-ѡ	-ѡци- (-ѡци-)

Насѣавци краѣких и дуѣих активних ѣарѣициѣа садашњег̄ времена

	муш. р.	средњи р.	женски р.
кратки	-ѣи, -ѡ, -ѝци-ѡ	-ѣи, -ѡ, ѝци-ѣ	-ѝци-ѣ
дуги	-ѣи, -ѡи	-ѝци-ѣѣ	-ѝци-ѡѡ

Активни партицип прошлог времена

Образовање: инфинитивна основа + суф. - (ѣ)ш-, -в(ѣ)ш-.

инфинитив	м. и ср. р.	женски р.
На сугласник		
вѣстѣи	вѣдѣѣ	вѣдѣши
плѣстѣи	плѣтѣѣ	плѣтѣши
рѣци	рѣкѣѣ	рѣкѣши
мóци	мóгѣѣ	мóгѣши
ѣти	шѣдѣѣ	шѣдѣши
начѣти	начѣнѣѣ	начѣнѣши
взѣти	взѣмѣѣ	взѣмѣши

На самогласник		
знѣти	знѣвѣѣ	знѣвѣши
вѣдѣѣти	вѣдѣѣвѣѣ	вѣдѣѣвѣши
крѣти	крѣвѣѣ	крѣвѣши
IV класа (и → у j испред ѣ(ш))		
молѣти	молѣвѣѣ	молѣвѣши
ѣспросѣти	ѣспрѣшь(ш)	ѣспрѣши
родѣти	рѣждѣѣ	рѣждѣши
ѣпѣстѣти	ѣпѣѣѣѣ	ѣпѣѣѣши
преломѣти	преломѣмѣѣ	преломѣмѣши

Кратки и дуги наставци активних партиципа прошлог времена

	муш. р.	сред. р.	женски р.
кратки	-ѣ, -вѣ	-ѣ, -вѣ; -ше, -ше	-ши, -ши
дуги	-ый, -ый	-ше, -ше	-ша, -ша

Промена крајњих активних партиципа садашњег времена (именска промена)

	мушки р.	средњи р.	женски р.
једнина			
N.	творѣ, -ѣ	творѣ, -ѣ	творѣ-и
G.	творѣ-а		творѣ-и
D.	творѣ-ѣ		творѣ-и
A.	творѣ-ѣ, -а	творѣ-ѣ	творѣ-ѣ
I.	творѣ-имѣ		творѣ-ею
L.	творѣ-емѣ		творѣ-и
множина			
N.	творѣ-ѣ	творѣ-а	творѣ-ѣ (-ѣ)
G.	творѣ-ихѣ		
D.	творѣ-имѣ		
A.	творѣ-ѣ, -ихѣ	творѣ-а	творѣ-ѣ, -ихѣ
I.	творѣ-ими		
L.	творѣ-ихѣ		
двојина			
N. A.	творѣ-а	творѣ-ѣ	творѣ-ѣ
G. L.	творѣ-ѣ		
D. I.	творѣ-ѣма		

Промена крайних активних парципиа прошлог времена

	муш. р.	средњи р.	женски р.
једнина			
N.	вѣдѣвъ	вѣдѣвъ	вѣдѣвш-и
G.	вѣдѣвш-а		вѣдѣвш-и
D.	вѣдѣвш-Ѹ		вѣдѣвш-и
A.	вѣдѣвш-а	вѣдѣвш-ѐ	вѣдѣвш-Ѹ
I.	вѣдѣвш-имъ		вѣдѣвш-ею
L.	вѣдѣвш-ѐмъ		вѣдѣвш-и
множина			
N.	вѣдѣвш-ѐ	вѣдѣвш-а	вѣдѣвш-ѡ (-ѐ)
G.	вѣдѣвш-ихъ		
D.	вѣдѣвш-ымъ		
A.	вѣдѣвш-ѡ, ихъ	вѣдѣвш-а	вѣдѣвш-ѡ, ихъ
I.	вѣдѣвш-ими		
L.	вѣдѣвш-ихъ		
двојина			
N. A.	вѣдѣвш-а	вѣдѣвш-ѣ	вѣдѣвш-ѣ
G. L.	вѣдѣвш-Ѹ		
D. I.	вѣдѣвш-ѐма		

Промена дугих актиѡвних ѡарѡициѡа садашњег времена (заменичка ѡромена)

	мушки р.	средњи р.	женски р.
једнина			
N.	творáћ	творáщ-ее	творáщ-аа
G.	творáщ-агѡ		творáщ-їа
D.	творáщ-емѢ		творáщ-ей
A.	творáщ-їй (-аго)	творáщ-ее	творáщ-ю
I.	творáщ-имъ		творáщ-ею
L.	творáщ-емъ		творáщ-ей
множина			
N.	творáщ-їи	творáщ-аа	творáщ-аа
G.	творáщ-ихъ		
D.	творáщ-ымъ		
A.	творáщ-аа (-ихъ)	творáщ-аа	творáщ-аа (-ихъ)
I.	творáщ-ими		
L.	творáщ-ихъ		
двојина			
N. A.	творáщ-аа	творáщ-їи	творáщ-їи
G. L.	творáщ-ю		
D. I.	творáщ-имъ		

Промена дуѣих акѣивних ѣарѣишиѣа ѣрошлѡѣ времена

	мушки р.	средњи р.	женски р.
једнина			
N.	вѣдѣвѣй	вѣдѣвѣе	вѣдѣвѣа
G.	вѣдѣвѣш-агѡ		вѣдѣвѣш-ѣа
D.	вѣдѣвѣш-емѢ		вѣдѣвѣш-ей
A.	вѣдѣвѣш-ѣй (-аго)	вѣдѣвѣш-ее	вѣдѣвѣш-ю
I.	вѣдѣвѣш-имѣ		вѣдѣвѣш-ею
L.	вѣдѣвѣш-емѣ		вѣдѣвѣш-ей
множина			
N.	вѣдѣвѣш-ѣи	вѣдѣвѣш-аа	вѣдѣвѣш-ѣа
G.	вѣдѣвѣш-ихѣ		
D.	вѣдѣвѣш-ѣимѣ		
A.	вѣдѣвѣш-ѣа (-ихѣ)	вѣдѣвѣш-аа	вѣдѣвѣш-ѣа (-ихѣ)
I.	вѣдѣвѣш-ими		
L.	вѣдѣвѣш-ихѣ		
двојина			
N. A.	вѣдѣвѣш-аа	вѣдѣвѣш-ѣи	вѣдѣвѣш-ѣи
G. L.	вѣдѣвѣш-ю		
D. I.	вѣдѣвѣш-има		

Трпни партицип садашњег времена

Образовање: основа садашњег времена + суфикси:

I (V) -ом-; III -ем- (-~м-); IV -им-

пасти – пасѡмѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

плести – плетѡмѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

рѣци – рекѡмѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

вѣсти – вѣдомѣ, -а, -ѡ, -ѣ; -ѣй, -аа, -ѡе

знати – знаемѣ (знакмѣ), -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

спасати – спасаемѣ (спасакмѣ), -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

писати – пишемѣ (пискмѣ), -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

вѣзати – вѣженѣ (вѣзкнѣ), -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

любити – любимѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

хвалити – хвалимѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

присити – просимѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

молити – молимѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

ѣсти – ѣдомѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

вѣсти – вѣдомѣ, -а, -ѡ; -ѣй, -аа, -ѡе

Трпни партиципи садашњег времена 3. и 4. класе са суфиксом **-ем-**, **-им-** у номинативу и акузативу једине имају наставак **-ъ** због разликовања од облика 1. л. множине: **величаемъ**, **сѣдимъ**, али **несомъ**; на пр.: **Иѣрлімъ вѣдетъ попіраемъ ꙗзыки, но вѣдомъ во ѿдѣи бгѣ.**

Трпни партиципи прошлог времена

Образовање: *инфинитивна основа + суфикси:*

-н- после **-а**, **-ѣ**

оузнати – **оузнанъ**, **-а**, **-о**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

видѣти – **видѣнъ**, **-а**, **-о**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

-ен- испред сугласника **н** у **IV**кл.

нести – **несѣнъ**, **-а**, **-о**, **-ѣ**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

видѣти – **видѣнъ**, **-а**, **-о**, **-ѣ**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

рѣци – **речѣнъ**, **-а**, **-о**, **-ѣ**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

просити – **прошѣнъ**, **-а**, **-о**, **-ѣ**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

возити – **вождѣнъ**, **-а**, **-о**, **-ѣ**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

молити – **моленъ**, **-а**, **-о**, **-ѣ**; **-ый**, **-ал**, **-оѣ**

-т- после **-л**, **-ѣ**, **н**, **ы**, **-ѣ** у речима са основном једнаком корену.

начатъ, **млатъ**; **пѣтъ**; **битъ**, **испитъ**; **крытъ**, **мытъ**; **ѡвѣтъ**...

Нејроменљиве врѣме речи

Предлози

- I. **ради** “због”, обично долази после речи на коју се односи: **И вѣдете ненавидими ѡ всѣхъ ѡмене моего ради.**
- II. **дѣла** (“ради”, “за”) – увек долази иза речи на коју се односи: **Плѣтъ насъ дѣла ѡ двы пріатъ.**
- III. **воз** — понекад се употребљава као предлог: **Воздѣша ми лѣкавал возъ благѣл.**
- IV. **вмѣстѡ** се понекад пише као две речи: **Рѣдѣсть же ѣвѣ въ печѣли мѣстѡ подалѣ ѣси.**
- V. по у значењу “за”: **градѣта по мнѣ**; “после”: **по тѣхъ днѣхъ востѣнѣ.**
- VI. **ѡ**, “од”: **далѣче ѡстоитъ гдѣ ѡ нечѣстѣвыхъ; ѣдинъ ѡ васъ.**

VII. Ѡ има неколико значења:

- а) “у”: Ѡ МАЛѢ БЫЛЪ ЕСИ ВѢРЕНЪ
 б) “у своје име”: Ѡ СЕБѢ ЛИ ТЫ ГЛАГОЛЕШИ
 в) “с”: Ѡ НАДЕЖДѢ ДОЛЖЕНЪ ЁСТЬ ѠРАЙ ѠРАТИ
 г) “преко, посредством”: Ѡ КНАЗѢ ВѢСОВСТѢМЪ ИЗГОНИТЪ ВѢСЫ
 д) “при, уз”: И ПОЛСЪ ОУСМЕНЪ Ѡ ЧРЕСЛѢХЪ СВОИХЪ.

Везници

ЉЦЕ — 1) ако, 2) иако, 3) ли, ПОНЕЖЕ — јер, зато што
 или
 ТѢМЖЕ — ради тога, зато ДОНДЕЖЕ — док
 ТАЖЕ — зато ОБАЧЕ — али
 ЗАНЕ — зато што ОУБО — стога, тако
 НИЖЕ — и не

Речце

ОУБѠ — па, баш, управо ЁДА — зар

Узвици

чуђење — Ѡ, ѠЛЕ уверавање — ЁИ
 жалост — ОУВЫ, ОУХЪ прекор — ОУА

Прилози

времена:

ВЫНЪ — увек ПАКИ — поново
 НЕ ОУ — још не ПРИСНѠ — увек
 КТОМЪ — убудуће ПОСЛѢДИ — после

места:

СѢМѠ — овамо ѠНИЮДЪЖЕ — одакле
 ОБАМѠ — овамо ИНЪДѢ — другде
 ЉМОЖЕ — куда ГОРѢ — горе
 КАМѠ — камо ДОЛЪ — доле

начина:

ЉБИЕ — одмах ѠТАЙ (ТАЙ) — тајно
 НЕГЛИ — можда, могуће је ВСѢ — узалуд, без разлога

узрока:

ВСКЪЮ — због чега, зашто

особине:

ЛѢПѠ — лепо, пристојно

ОУНЕ — боље

количине:

ЁЛИКѠ — колико

ЁЛИЖДЫ — сваки пут

Квалификативни прилози за разлику од одговарајућих крајњих придева у средњем роду имају на крају уместо слова о, е — ш, ђ: достојно, крајње — су придеви, достојнош, крајнђ — прилози.

Значења речи **ѡкв**

ѡкв је многозначна реч. Основна значења су следећа:

1. **ѡкв** је везник са узрочним значењем. Преводи се речима јер, зато што, стога: подвижеса и трепетна бѡсть земла и ѡснованїа горђ сматѡшаса и подвигошаса, ѡкв прогнѡваса на на бђђ. Да оубоитса гда вса земла ѡ неѡже да подвижѡтса вси живѡци по вселеннѡй . **ѡкв** тој рече и бѡша: тој повелђ и создашаса.

2. после глагола глаголати, видђти, разѡмђти, вђдђти и сличних **ѡкв** уводи зависну реченицу са значењем допуне и одговара нашим везницима *ишо* и *га*: **ѡ** ѡбѡе разѡмѡвђ ѡнђ дѡмђ своѡмђ **ѡкв** таѡкв тѡи помышлѡютђ вђ сеѡђ, рече ѡмђ: чђдђ сѡ ѡ помышлѡете вђ срѡцѡхђ вѡшнѡхђ;. Но да оубѡстѡе, **ѡкв** влаѡсть ѡматђ снђ члѡвѡческой на землѡи ѡпѡцѡти грѡхѡи.

3. **ѡкв** има поредбено значење; на српски се преводи речима *као*, *налик* и сл.: **ѡ** ѡбѡе восходѡ ѡ воды, видђђ разводѡшаса нѡса, и дѡа **ѡкв** голѡва, сѡходѡца нанђ. **ѡ**верзѡшаса на мѡ оубѡтѡ своѡ, **ѡкв** лѡвђ восхѡицѡлѡи и рыѡлѡи.

4. Везник **ѡкв** (**ѡкоже**) уводи зависну реченицу са значењем последице, притом је глагол у зависној реченици у инфинитиву, а логички субјекат је изражен именицом или заменицом у дативу. Преводи се **ѡкв** у том случају везником *ѡако га*: **ѡ** оубѡсѡшаса вси, **ѡкоже** стѡзѡтиса ѡмђ кђ сеѡђ глѡуѡымђ: чђдђ ѡстђ сѡе; **ѡ** бѡсть вѡра вђтрѡна велиѡка: вѡлны же вливѡхѡса вђ корѡбѡлђ, **ѡкв** оубѡже погрѡжѡтиса ѡмђ.

5. Ако реч **ѡкв** стоји испред броја, онда може да има значење *око*, *приближно*: **ѡ**лѡхѡ же ѡдшнѡхђ, **ѡкв** четѡре тѡслѡци.

6. **ѡкв** уводи директни говор и у преводу се изоставља: **ѡ** молѡше ѡгђ мнѡгѡ, глѡ: **ѡкв** дѡи молѡ на конѡнѡђ ѡстђ, да приѡдђђ возложѡиши на нѡ рѡцђђ.

Библиографија

1. Јеромонах Алипије (Гаманович). Граматика црквенословенског језика, М., 1991.
2. А. А. Плетњова, А. Г. Кравецки, Црквенословенски језик, М., 1996.
3. Г. А. Хабургајев. Старословенски језик, М., 1986.
4. М. Б. Попов. Увод у старословенски језик, Санкт-Петербург, 1997.
5. Н. Карински. Хрестоматија старо-црквенословенског и руског језика. 1: Најстарији споменици, С.-Петербург, 1911.